

Українська наука про політику Спроба оцінки потенціалу

Олександр Тягло,

доктор філософських наук, професор,
начальник кафедри філософії та політології
Національного університету внутрішніх справ

Безпосереднім стимулом написання цієї статті стали два взаємопов'язані зібрання вчених, які відбулися у першій половині 2003 року в Києві: “круглий стіл” на тему “Політична наука в Україні: стан і перспективи” (29 січня, Національний університет “Києво-Могилянська академія”) і Всеукраїнська зустріч представників політичної науки (24 – 25 травня, комплекс “Пуца-Озерна”). На персональному рівні головними організаторами цих заходів були професор С. Рябов з Києво-Могилянської академії (НаУКМА) та професор О. Габріелян з Таврійського національного університету ім. В. Вернадського.

Мета дослідження та дослідницький підхід

Головною проблемою обох зібрань була **ідентифікація нинішнього стану і (на цій підставі) прогнозування можливостей подальшого розвитку політичної науки в Україні**. Мета моєї статті визначається цією ж проблемою і полягає у віднайденні та обґрунтуванні релевантного їй висновку.

Перша особливість пропонованого дослідження полягає в тому, що воно здійснювалося в дусі case study, тобто як вивчення обмеженого у часі-просторі явища наукової активності, а точніше – двох згаданих вище зібрань. Я маю намір розглянути різні виміри цих заходів, котрі стали не тільки показовими спробами “пошуку ідентичності” групами вітчизняних науковців, а й об'єктивними індикаторами стану політичної науки.

Жанр case study передбачає детальний опис досліджуваного явища. Оскільки офіційних звітів про роботу згаданих заходів і досі не оприлюднено, то спиратимуся на власні “польові нотатки”. Вони не є стенографічними і тому не можуть не бути неповними та несуб'єктивними. Окрім того, вихідні нотатки були піддані аналізу і тлумаченню, а описувані явища – оцінці, а це все суттєво залежить від поглядів і уподобань

конкретного дослідника. З цих причин не наполягатиму на беззаперечності зроблених висновків, а пропонуватиму їх лише як гіпотези в одній з реалістичних “систем дослідницьких координат”.

Особливим елементом першого згаданого зібрання було розповсюдження колективної монографії “Политическая наука в Украине: становление и перспективы” [1]. Оскільки названа праця потрапила до рук більшості учасників “круглого столу” безпосередньо перед його початком, то і вплив її на перебіг дискусії видається мінімальним. Водночас для “домашнього аналізу” книга корисна принаймні з двох причин: по-перше, вона містить статтю професора О. Габріеляна, основні тези якої він проголосив у своєму виступі, що певним чином вплинуло на спрямованість дискусії науковців [2]; по-друге, вміщені у монографії тексти, розширюючи поле case study, допомагають сформулювати й обґрунтувати висновок стосовно проблеми, яка розглядається. Крім книги учасники обох зібрань одержали від організаторів програми роботи та списки запрошених учасників.

Друга суттєва особливість мого підходу полягає в тому, що дослідження здійснюється не “зсередини” політичної науки, а “ззовні”. Інакше кажучи, я досліджую стан цієї науки не через конкретно-науковий аналіз та оцінку змісту міркувань учасників зібрань, а розглядаючи специфіку цього змісту з точки зору певних закономірностей розвитку наукового пізнання.

Що ж це за закономірності? Наскільки мені відомо, сьогодні немає нетривіальних теоретичних продуктів, які б описували і прогнозували розвиток політичної науки подібно до того, як, наприклад, розвиток природничих наук подається у концепціях відомих представників постпозитивізму К. Поппера [3] і Т. Куна [4]. Тому роблю **припущення про правомірність**, принаймні у наближенні, **використання результатів пошуку цих вчених для оцінки стану та перспектив української політичної науки.**

Не тільки екстраполяція на політичну науку конкретних концепцій провідних постпозитивістів, а й взагалі поширення на царину суспільствознавства закономірностей, з’ясованих на матеріалі природознавства, видається досить проблематичним. Не виключено, що одне або навіть обидва запропоновані припущення з часом виявляться помилковими. Проте звернення до знайомих концептуальних інструментів у дослідженні нових галузей знання видається мені вихідною аналогією, доречною при спробі подолання сьогоднішньої невизначеності з українською політологією [5].

Наукове співтовариство

Першою підказкою у дослідженні політичної науки, яка впливає з прийняття концепції Т. Куна, є необхідність вивчення стану відповідного **наукового співтовариства** (наукової спільноти, scientific community). Ця

проблеми розвитку теорії

проблеми розвитку теорії

першочерговість може викликати сумніви, оскільки ключовими поняттями концепції Т. Куна зазвичай вважаються “парадигма”, “нормальна наука”, “наукова революція” тощо. Проте пафос підходу американського вченого, котрий розглядав науку не як надперсональний поступ Абсолютної Ідеї, а як людський витвір за конкретних соціокультурних обставин, вимагає саме такого підходу. “Коли б цю книгу треба було написати наново, – підкреслював Т. Кун у “Доповненні 1969 року”, – то її слід би було розпочати з розгляду спільноти як особливої структури в науці” [6]. Спільноти, пояснював вчений далі, є тими елементарними структурами, котрі у його книзі представлені як засновники і творці наукового знання.

У моєму дослідженні національне співтовариство політологів репрезентоване двома групами вчених. Перша („заплановані” заздалегідь учасники “круглого столу”) зафіксована у списку, розданому перед початком роботи. Звичайно, частина запрошених не взяла участь у зібранні, а якась кількість присутніх не планувалась і тому не була врахована.

Список налічував 42 особи, в тому числі чотирьох американців. З 38 вітчизняних вчених я ідентифікував 23, які прибули на зібрання та брали більш-менш активну участь у дискусії. Кількість вчених з Сімферополя, Донецька, Харкова та Херсона не перевищила півдесятка, а їхня роль, за винятком професора О. Габрієляна, не була значною. Отже, в основному це був захід столичного кола політологів, інституційна структура та відносна активність якого відображена у **таблиці 1** (коли якась особа репрезентувала кілька інституцій, то враховувалася лише одна з них, вказана першою).

Таблиця 1

№	Вид і назва інституції	Кількість представників (планувалося)	Кількість представників (було)
	Вищі навчальні заклади	14	9
1	Національний університет “Києво-Могиланська академія”	6	6
2	Київський національний університет ім. Т. Шевченка	2	1
3	Національна академія державного управління при Президентові України	2	1
4	Міжрегіональна академія управління персоналом	2	0
5	Київський університет туризму, економіки і права	1	1
6	Університет економіки і права “Крок”	1	0
	Науково-дослідницькі центри	11	5
7	Інститут філософії НАН України	2	0
8	Інститут історії України НАН України	1	1

Олександр Тягло

9	Інститут держави і права НАН України	3	1
10	Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України	1	1
11	Національний інститут проблем міжнародної безпеки РНБО України	3	1
12	Українська академія політичних наук	1	1
	Засоби професійної і масової інформації	4	2
13	Журнал "Політична думка"	2	1
14	Газета "Дзеркало тижня"	1	0
15	Телеканал "1 + 1"	1	1
	Інші	4	2
16	Міжнародний фонд "Відродження" (МФВ)	2	1
17	Верховна Рада України	1	0
18	ВАК України	1	1
	Разом	33	18

Таблиця свідчить, що основними сферами розвитку політичної науки у Києві є вищі навчальні заклади та науково-дослідні інститути НАН України. Порівняно висока кількість учасників від НаУКМА видається природною, оскільки саме ця академія була одним з головних організаторів "круглого столу".

Таблиця 2 фіксує фахову та кваліфікаційну структуру планованих учасників січневого "круглого столу" (в ній не враховано трьох киян без наукових ступенів).

Таблиця 2

Заплановані учасники "круглого столу" з Києва							
	Політичні науки	Філософські науки	Історичні науки	Філологічні науки	Юридичні науки	Фіз.-мат. науки	Соціологічні науки
Доктори	6	12	2	1	1	0	0
Кандидати	0	4	3	0	0	1	0
Разом	6	16	5	1	1	1	0
Заплановані учасники "круглого столу" з інших міст							
Доктори	0	3	0	0	0	0	0
Кандидати	0	0	1	0	0	0	1
Разом	0	3	1	0	0	0	1
Загалом	6	19	6	1	1	1	1

Аналіз таблиці 2 дозволяє зробити кілька цікавих висновків. По-перше, стає зрозумілим, що співтовариство політологів значною мірою формується за рахунок фахівців з історичних наук (6/38 ≈ 16 %) та з філософії (19/38 = 50 %). Добре відомо, що чимало останніх захищало дисертації та навіть одержувало академічні звання ще за часів СРСР за спеціальністю "науковий комунізм". Вчені ж з пострадянськими дипломами з політичних наук у досліджуваній групі становили не більше 16 %.

проблеми розвитку теорії

проблеми розвитку теорії

По-друге, доктори політичних наук становлять 6/22, тобто близько 27 % серед столичних фахівців такого ж рівня кваліфікації. А з-за меж Києва на засіданні “круглого столу” я не спромігся ідентифікувати жодного доктора або кандидата політичних наук (точніше, кандидат політичних наук М. Шаповаленко з Харкова брала участь у заході, але у списку учасників не значилася). Отже, доречно висунути гіпотезу, що спільнота українських політологів вищої категорії концентрується переважно в столиці.

Для перевірки сформульованих висновків, а також вивчення стану спільноти політологів за межами Києва, розглянемо відомості щодо іншого заходу – Всеукраїнської зустрічі представників політичної науки у травні 2003 року. За списком учасників, підготовлених організаторами, у Пуці-Озерній планувалося зібрати 36 осіб, в тому числі трьох американських фахівців. За незначним винятком реальна аудиторія співпала з плановою. З передбачуваних 33 українських учасників 7 мали представляти Київ, а 26 – інші міста країни. **Таблиця 3** фіксує регіональний та інституційний спектри учасників.

Таблиця 3

№	Вид і назва інституції	Місто	Кількість представників
	Вищі навчальні заклади		30
1	Національний університет “Києво-Могилянська академія”	Київ	4
2	Харківський національний університет ім. В. Каразіна	Харків	1
3	Харківський державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди	Харків	1
4	Національний університет внутрішніх справ	Харків	1
5	Таврійський національний університет ім. В. Вернадського	Сімферополь	3
6	Львівський національний університет ім. І. Франка	Львів	2
7	Донецький національний університет	Донецьк	2
8	Маріупольський гуманітарний інститут Донецького національного університету	Маріуполь	1
9	Національний університет “Острозька академія”	Острог	1
10	Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича	Чернівці	2
11	Ужгородський національний університет	Ужгород	1
12	Волинський державний університет ім. Л. Українки	Луцьк	1
13	Кам’янець-Подільський державний педагогічний університет	Кам’янець-Подільський	1
14	Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К. Ушинського	Одеса	1

Олександр Тягло

15	Полтавський державний педагогічний університет ім.В.Короленка	Полтава	1
16	Рівненський державний гуманітарний університет	Рівне	1
17	Кримський республіканський інститут післядипломної педагогічної освіти	Сімферополь	1
18	Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти	Суми	1
19	Дніпропетровський фінансово-економічний інститут	Дніпропетровськ	1
20	Житомирський технологічний університет	Житомир	1
21	Херсонський державний технічний університет	Херсон	1
22	Луганська академія внутрішніх справ	Луганськ	1
	Науково-дослідницькі центри		2
23	Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України	Київ	1
24	Інститут соціальної та політичної психології АПН України	Київ	1
	Інші		1
25	Міжнародний фонд "Відродження"	Київ	1
	Разом		33

По-перше, за найгрубішим регіональним поділом "Схід – Захід", виключаючи Київ, певну перевагу у чисельності представників на квітневому зібранні мав Схід – 16 : 10 (Сімферополь – 4, Донецька область – 3, Харків – 3, Дніпропетровськ, Луганськ, Одеса, Полтава, Суми, Херсон – по 1 учаснику; загалом близько 62 %). На Заході найбільш репрезентованими виявилися Львів і Чернівці.

По-друге, за даними **таблиці 3** нестолична політологія повністю сконцентрована в освітянській царині. Правда, ця царина внутрішньо диференційована. Так, пункти 2 – 12 відповідають провідним університетам України (та їх регіональним сателітам), що мають, як правило, національний статус. Кількість представників цієї групи становить 16/26, тобто приблизно 62 %. Другу помітну групу складають педагогічні та споріднені їм університети, а також інститути післядипломної педагогічної освіти (пункти 13 – 18). Кількість їх представників – близько 23 %. Найменшу, третю групу (пункти 19 – 22) складають представники вищих навчальних закладів з більш-менш вузькою спеціалізацією.

Таблиця 4 фіксує фахову та кваліфікаційну структуру учасників травневого зібрання за списком організаторів (в ній не враховано чотирьох учасників без наукових ступенів, у тім числі одного киянина).

проблеми розвитку теорії

проблеми розвитку теорії

Таблиця 4

Заплановані учасники "круглого столу" з Києва					
	Політичні науки	Філософські науки	Історичні науки	Психологічні науки	Соціологічні науки
Доктори	0	2	1	0	0
Кандидати	0	1	1	1	0
Разом	0	3	2	1	0
Заплановані учасники "круглого столу" з інших міст					
Доктори	2	3	2	0	0
Кандидати	6	5	4	0	1
Разом	8	8	6	0	1
Загалом	8	11	8	1	1

Перш за все, таблиця демонструє невелику різницю спектра фахівців, які брали участь у травневому зібранні порівняно з попереднім заходом. Є цікавим, зокрема, залучення спеціалістів з політичної психології.

По-друге, статус дипломованих політологів у політологічному співтоваристві як меншини цілком підтверджується, адже **за таблицею 4** маємо їх лише $8/33 \approx 24\%$. Відносну більшість знову складають філософи ($11/33 \approx 33\%$).

По-третє, якщо порівняти знайдені 24% з 16% дипломованих фахівців у столиці **за таблицею 2**, то виникає враження, що в Києві ситуація гірша, ніж за його межами. Проте слід взяти до відома: на травневому заході працювали 2 доктори політичних наук (з Одеси та Луцька), що становить тільки 6% від загальної кількості учасників. Навіть коли врахувати ще й докторів філософських наук А. Колодій та О. Габрієляна, авторитет яких у політологічних колах є високим, то й тоді одержимо близько 12% , що не сягне відповідного "чистого" показника січневого "круглого столу" для киян. Як на мене, ситуація з докторами політичних наук поза межами столиці насправді скрутна. Наведу тільки два факти. У Харкові доктор наук за цим фахом сьогодні аж один! У 2003 році відкрито спеціалізовану раду з правом прийому до захисту докторських праць у галузі політичних наук в Харківському національному університеті ім. В. Каразіна. Але навіть коли найближчим часом відбудуться один чи два захисти докторських дисертацій, чи змінить це ситуацію на краще суттєво? Тому сформульоване раніш припущення, що спільнота українських політологів вищої ваківської категорії концентрується в основному в столиці, одержує підтвердження. Якщо не виникне якихось форс-мажорних обставин, то цей висновок збереже силу щонайменше років з десять.

Отже, беручи до уваги дослідження об'єктивних параметрів двох згаданих груп вчених, слушно, на мою думку, визнати, що репрезентована ними **вітчизняна наукова спільнота політологів сьогодні насправді перебуває в процесі становлення**. Фахівці з ваківськими дипломами кандидатів та докторів політичних наук і дотепер перебувають у суттєвій меншості. Більшість складають фахівці з філософії (зі значною часткою тих, хто ще за часів СРСР спеціалізувався в “науковому комунізмі”), з історичних та юридичних наук тощо. Неважко зрозуміти, що марксистсько-ленінський вишкіл старшої частини кадрового корпусу не може бути здоланий “за одну ніч”, явно чи неявно він ще не один рік впливатиме на зміст та методологію наукових досліджень, викладання політології у вищих навчальних закладах.

Основна маса докторів політичних наук працює в Києві. Ця обставина визначає не тільки відносно вищий рівень столичної політичної науки, а й значніші темпи становлення локальної наукової спільноти, особливо через поповнення його пострадянськими політологами з повноцінною фаховою освітою [7].

За винятком Києва, на право стати центрами вітчизняної політичної науки сьогодні можуть претендувати Сімферополь, Харків та Львів.

Більша частина вітчизняних політологів сконцентрована в освітянській сфері, причому за межами столиці перевага освітян абсолютна. З урахуванням наявних обсягів навчального навантаження та рівня зарплатні професорсько-викладацького складу навіть у національних нестоличних університетах, важко очікувати тут швидкого переходу до визнаних у світі стандартів проведення досліджень і викладання.

І останнє, але не останнє за значенням. Обидва об'єкти цього case study сталися за фінансової підтримки міжнародного фонду “Відродження”, фонду “Євразія” та посольства США в Україні. Я не впевнений, що без такої підтримки ці заходи, особливо травневий, взагалі б відбулися. В цьому плані особливість процесу становлення національної політичної науки визначається ще й недостатністю регулярного внутрішньодержавного фінансування, а тому – значною залежністю від мінливої підтримки ззовні.

На шляху до “власне політичної науки”

Заходи, які ми розглядаємо, були об'єднані спільною проблематикою, але відрізнялися не тільки складом учасників, а й акцентами роботи.

Січневий “круглий стіл” за програмою мав три секції. Перша – “Стан політичної науки в Україні та її викладання” (співдоповідачі – професор О. Габріелян з Таврійського університету та доцент С. Кисельов з НаУКМА, диспутант – професор О. Гарань з НаУКМА); друга – “Досвід розвитку і функціонування політичної науки за кордоном” (співдоповідачі – старший викладач О. Клименко та доцент Т. Голиченко з НаУКМА,

диспутант – професор Вікі Хеслі з університету штату Айова); третя секція мала назву “Політична наука і політична практика” (співдоповідачі – провідний науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАНУ О. Дергачов та доцент О. Дем’янчук з НаУКМА, диспутант – спеціальний кореспондент телеканалу “1 + 1” Є. Глібовицький).

За моїми спостереженнями, головною на “круглому столі” була тема першої секції. А у межах цієї теми співдоповіді та дискусія акцентувалися на питаннях розмежування політології й політичної науки, виявлення можливих резонів і наслідків такого процесу. Вихідну гіпотезу сформулював професор О. Габріелян: **сучасна вітчизняна політологія є проміжною ланкою між “ідеологізованим комплексом соціальних наук” та “власне політичною наукою”** [8]. Що означає евфемізм “ідеологізований комплекс соціальних наук” – не важко здогадатися на підставі, наприклад, проведеного у попередньому розділі аналізу. А що являє собою політологія?

За свідченням професора С. Наумкіної з Одеси, котра брала участь у травневому зібранні, багато хто, особливо серед представників старшої генерації вчених, вважає, що **“політологія – це науковий комунізм сучасного періоду”**. Цей майже афоризм видається мені не тільки дотепним, а й досить влучним. Дійсно, найпростішим засобом відходу від явно скомпрометованого розпадом СРСР “ідеологізованого комплексу соціальних наук” було відкидання комуністичних цінностей та догм на кшталт визначення всесвітньо-історичної місії пролетаріату або ж неминучості перемоги комунізму. Але у способі світосприйняття та мислення певної частини новонавернених політологів догматизм зберігся, тільки тепер йдеться про неминучість глобальної перемоги не комунізму, а демократії.

Загроза створення чергової “всесильної, тому що вірної” наукоподібної догматики та використання її у недоброякісній “політичній просвіті мас” усвідомлюється багатьма вченими. Це стимулює більш або менш радикальні заклики до вилучення не тільки комуністичних, а й будь-яких цінностей та/або відкидання ідеологічної, просвітницько-пропагандистської функції політології на шляху її перетворення на “власне науку”. Проблема цінностей вкрай актуальна, зауважує, наприклад, професор О. Габріелян, проте сама наука поза цінностями в тому розумінні, що цінності перебувають поза раціональним, об’єктивним науковим знанням, яке мусить піддаватися верифікації [9]. Серед учасників “круглого столу” до ідеї “власне політичної науки” схилялися, наскільки я зрозумів, О. Гарань, С. Кисельов, М. Михальченко, В. Князев. Разом з тим вони висловили й низку застережень.

Перше застереження полягало у врахуванні природного розщеплення політології на однойменну вузівську дисципліну та “власне політичну

науку” як галузь наукових досліджень особливих суспільних інституцій, процесів, відносин. Наукове пізнання та його продукти, в тому числі й у суспільствознавстві, за своїм визначенням насправді мусять не залежати від соціальних цінностей, які значно варіюються в культурному часі-просторі. Проте загальноосвітні суспільствознавчі курси навряд чи десь існують і навряд чи вони мають бути позбавленими певного аксіологічного виміру. Адже їх призначення – здійснювати не лише професійно-освітню функцію, а й виховувати молоде покоління відповідно до усталених у конкретному суспільстві цінностей! Інша справа, які цінності та у який спосіб пропагувати, кого і як готувати – тут є підстави для дискусій [10]. Але, зауважу ще раз, вони не торкаються доцільності самого аксіологічного виміру єдиного процесу освіти-виховання.

Друге застереження щодо очищення політичної науки від соціальних цінностей впливає з розуміння факту, що будь-яка наука існує у нерозривному зв'язку, з одного боку, з філософією, а з іншого – з відповідною галуззю практичного впровадження наукових досягнень до “структур повсякденності”. Сьогодні вітчизняна політологія часто-густо поглинає ці три взаємопов'язані, але різні сфери. Коли ж вони розійдуться, то на місці політології виникне ланцюжок “політична філософія – політична наука – політична технологія” (професор О. Гарань). Суспільні цінності будуть витискуватися з науки до політичної філософії та, принаймні як принципи відбору засобів досягнення цілей, у сферу політичних технологій. “Власне науковець”, на відміну від філософа чи політтехнолога, зможе пишатися своєю соціальною незаангажованістю, надлюдською об'єктивністю та раціональністю.

З огляду на прогнозоване розмежування політичної науки і політичної філософії, вимогам доцільності розмежування активності науковця і філософа суперечили непоодинокі заяви учасників “круглого столу” щодо недостатньої кількості філософсько-методологічних праць, які б відповідали потребам подальшого наукового розвитку (О. Гарань, С. Кисельов, В. Пазенок, Л. Шкляр та інші). Зазначена суперечність є характерним індикатором стану політології, якщо поглянути на неї з позиції Т. Куна. Вчені взагалі не зобов'язані і не хочуть бути філософами, писав він. Насправді нормальна наука зазвичай дистанціюється від творчої філософії, і, ймовірно, для цього є підстави. Проте це не означає, що філософські пошуки не можуть бути ефективним засобом послаблення влади старих традицій над розумом та продукування підґрунтя для нової традиції. Далеко не випадково появи фізики Ньютона у XVII столітті і теорії відносності та квантової механіки у XX столітті передували, а потім їх супроводжували фундаментальні філософські дослідження [11]. На тлі цього свідчення наявні запити української політичної науки до філософської думки мають цілком показовий характер: вони відповідають загальним особливостям переходу до фази нормальної науки з новою

парадигмою.

Фаза нормальної науки, за Т. Куном, може виникнути внаслідок революційного здолання кризи попередньої нормальної фази, тобто як завершення чергового циклу розвитку наукового пізнання. Проте в межах найпершого з таких циклів нормальна наука виникає через здолання свого допарадигмального стану [12]. Під час січневого “круглого столу” я висунув саме таке припущення щодо нинішньої ситуації з політологією. Проте не буду на ньому наполягати категорично, оскільки достатня аргументація “за” чи “проти” вимагає поглиблених історико-наукових досліджень, які виходять за межі даної статті. Зроблю тільки одне зауваження.

Вже згадуваний попередник політології – “ідеологізований комплекс соціальних наук” – мав, безумовно, свої зразки або “парадигми”. Найзнаменитіший серед них – “Капітал” К. Маркса. Вивчення цього твору, його тлумачення, спроби розв’язання на підставі досягнень К. Маркса широкого кола суспільствознавчих проблем нібито дозволяють розглядати метаморфози політології лише як перехідний пошук нової парадигми, що відбувається у межах усталеного майже два століття тому циклічного режиму розвитку науки. Та чи були зразки наукових пошуків К. Маркса, В. Леніна та їхніх послідовників “власне науковими”? Відповідь на це запитання суттєво залежить від того, що вважається “власне наукою”, в тому числі й “власне політичною наукою”. Певні зауваження з цього приводу висловлювались професором О. Габрієлянцем та іншими учасниками “круглого столу” як у негативних, так і у позитивних судженнях. “Власне політична наука” має позбавитись умоглядності, претензії на універсальність і концептуальну довершеність, переважання просвітницько-пропагандистської функції. Натомість вона має бути емпірично уgruntованою, використовувати широкий інструментарій якісних та кількісних методів дослідження політичних реалій, здійснювати прогностичну функцію тощо [13] (порівн. також [14]). За зазначених характеристик цілком доцільно, на мою думку, використати задля розмежування “власне науки” та позанаукових форм пізнавальної активності відомий критерій демаркації К. Поппера.

Я, безумовно, визнаю певну систему емпіричною, або науковою, тільки в тому разі, коли існує можливість її практичної **перевірки**, зазначав К. Поппер. Виходячи з цих міркувань, слушно припустити, що здатність системи бути не **верифікованою**, а **фальсифікованою** слід розглядати як критерій демаркації [15].

Відповідно до визначеного критерію та інших своїх теоретичних знахідок, К. Поппер оцінював марксизм не як власне науку, а як хибне історичне пророцтво [16]. Деякі учасники описуваних київських зібрань використовували для цього поняття заангажованої ідеології, апологетики та навіть міфології. Тому й видається сумнівним, що сучасний стан політології у нашій країні репрезентує початок нового циклу в межах давно

усталеного механізму парадигмального розвитку, а не унікальний процес переходу від допарадигмального пізнання до “власне науки”, точніше – до “нормальної української політичної науки”.

Хаос народжує порядок?

Всеукраїнська зустріч політологів у Пущі-Озерній тривала два дні. Перший був присвячений загальній проблемі ідентифікації стану політичної науки та її викладання.

Тема виявлення складної структури політично-орієнтованої теоретичної та практичної активності знайшла суттєвий розвиток у доповіді професора С. Рябова (НаУКМА). Як провідний принцип поділу різних ділянок цієї царини, він використав залежність виду активності від свого конкретного суб'єкта та, у випадку освіти, адресата. Так, суб'єктом фундаментальної науки є спільнота академічних та університетських вчених; вони ж почасти мають справу й з політичними технологіями. Проте для професійного успіху цього виду активності доцільно формувати окремі, орієнтовані на досягнення конкретного результату за обмежений проміжок часу, команди, наприклад у передвиборчих штабах політичних партій. Нарешті, існує й певна сфера емпіричних знань, носієм яких є пересічний громадянин.

З точки зору викладання науки про політику видається важливим, на думку професора С. Рябова, виокремлення політичної дидактики. Вона поділяється на систему освіти майбутніх науковців, яка мусить суттєво перетинатися зі сферою фундаментальної науки; інша справа – цілеспрямована підготовка практичних політиків; нарешті, окрему ділянку політичної дидактики складають різноманітні форми освіти пересічних громадян.

Політологія по суті має бути різновидом громадянської освіти студентської молоді, здійснюваним кваліфікованими викладачами вищих навчальних закладів. Тому вона, по-перше, не може уникнути навантаження домінуючими тут-і-зараз суспільними цінностями. По-друге, навряд чи доречно будувати загальноосвітні курси політології для майбутніх інженерів або правоохоронців із залученням того ж обсягу фундаментальної інформації, який потрібен майбутнім фахівцям з політичної науки або викладачам-суспільствознавцям.

У перший день травневого зібрання досить помітною була активність колег з США – доктора П. Хакера та доктора А. Рінгстайна. Я зафіксував два фокуси їхніх міркувань: по-перше, увага до сучасних, в тому числі математизованих, методів політичних досліджень (зокрема, до регресивного аналізу); по-друге, визнання суттєвої ролі недержавних професійних асоціацій політологів у демократичних суспільствах (зокрема, APSA – Американської Асоціації Політичної Науки).

Недержавний статус APSA забезпечує певну незалежність і

незаангажованість досліджень злободенних питань політичної реальності, селекції та оприлюднення найкращих наукових результатів. Натомість подібні професійні об'єднання, що існують у нашій країні, зазвичай мають (або щосили прагнуть одержати) державний статус, що, за висловом провідного наукового співробітника Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАНУ О. Дергачова, породжує ситуацію, коли “наука не працює, а обслуговує замовлення”.

Загальне незадоволення сучасним станом політичної науки в Україні висловив завідувач кафедри політології НаУКМА С. Кисельов. Доцент Ужгородського національного університету О. Пелін підтримав цю оцінку, досить суворо охарактеризувавши наявний методологічний рівень як часто-густо “шаманство” [17]. Неузгодженість і сваволя, які панують в методології і навіть у понятійному апараті, утруднюють не тільки спілкування вітчизняних вчених, а й встановлення взаєморозуміння зі світовою спільнотою фахівців [18]. Цей негатив, який у жодному випадку не можна визнати проявом цивілізованого методологічного плюралізму, разом з тим видається мені, коли зважити на концепцію Т. Куна, цілком типовим виявом допарадигмального стану науки про політику [19].

Другий день Всеукраїнської зустрічі політологів був в основному присвячений обговоренню доцільності створення та окресленню обрисів недержавного профоб'єднання з робочою назвою “Форум українських політологів”. Учасники зібрання розділилися на кілька робочих груп, кожна з яких опрацювала одне конкретне питання, і запропонували відповідний проект діяльності “Форуму...”. Назви робочих груп були такими: “Стратегічне планування”, “Щорічні (всеукраїнські) конференції”, “Журнал”, “Web-site”, “Модернізація навчального процесу”.

Розроблені групами проекти були представлені загалові і критично обговорені. Зараз навряд чи є сенс викладати перебіг дискусії, оскільки її, особливо з першого та останнього питань, було визнано необхідним продовжити, зокрема через Internet. Водночас було досягнуто принаймні двох конкретних результатів. Перший – це підкріплена певними зобов'язаннями згода щодо підготовки і видання у 2004 році наукової збірки “Стан і перспективи політичної науки в Україні”, що можна буде розглядати як перший крок на шляху реалізації проекту “Журнал”. Другий результат – намір оперативного створення веб-сайту “Форуму...” як одного з тих “зернят”, навколо і засобами якого розгорнеться подальша кристалізація нового громадсько-професійного об'єднання [20].

Результативність розгляду питань про створення веб-сайту, видання наукової збірки і, в певній мірі, проведення у 2004 році всеукраїнської конференції як (з часом) регулярного заходу “Форуму...” є обнадійливим симптомом розгортання процесу самоорганізації вітчизняного співтовариства дослідників і викладачів науки про політику. Водночас

відносні труднощі обговорення стратегії “Форуму..” чи принципових обрисів модернізації учбового процесу не менш показові. Вони свідчать, що й дотепер бракує визнаних більш-менш значними спільнотами змістовних досягнень-зразків, необхідних для реального переведення української політичної науки в парадигмальний режим подальшого розвитку. Філософська підготовка умов їх генези поки що являє собою скоріше спроби виходу за межі марксизму-ленінізму та фрагментарного запозичення конкуруючих підходів, а не “продукування підґрунтя для нової традиції” через виважене “зняття” вітчизняного і світового досвіду.

Отже, моя оцінка наявного стану вітчизняної науки про політику складається з двох компонент: його насправді можна визнати незадовільним – за внутрішніми стандартами “нормальної науки” чи то навіть “власне науки”; разом з тим, з точки зору кунівської концепції розвитку наукового пізнання, цей стан має низку типових ознак допарадигмальної фази і, під таким кутом зору, видається досить природним. Тому невдоволення з приводу труднощів, суперечливості і навіть хаотичності сьогоденних реалій, підсилюване заздрістю до усталеного режиму буття світової науки, мало б знаходити у повсякденних зусиллях вітчизняних політологів не тільки руйнівний, а й, зрештою, конструктивний вихід. За такої умови, а також за певної відкритості до світових надбань, сил і процесів, у нас є шанс підтвердити висновок ще одного мислителя ХХ століття: **хаос здатний народжувати порядок**. Але це аж ніяк не більше, ніж шанс.

Література:

1. Политическая наука в Украине: становление и перспективы / Под ред. д. ф. н. О. А. Габриеляна, д. ф. н. А. Д. Шоркина. – Симферополь, 2002. – 344 с.
2. **Габриелян О. А.** О развитии и преподавании политической науки в Украине // Политическая наука в Украине: становление и перспективы. – Симферополь, 2002. – С. 6 – 17.
3. **Поппер К.** Логика и рост научного знания. – М., 1983. – 607 с.
4. **Кун Т.** Структура научных революций. – М., 1977. – 321 с.
5. Вразливість своєї концепції розвитку науки навіть у галузі природознавства добре розумів вже й сам Т. Кун, наприклад, пропонуючи з часом замінити амбівалентне поняття парадигми точнішим поняттям дисциплінарної матриці (див.: Кун Т. Структура научных революций. – С. 237 і далі). Відома критика прихильників Т. Куна з боку К. Поппера, який цілком доречно підкреслював природність критичних дискусій навіть під час нормального розвитку наукового пізнання тощо (див., напр.: Поппер К. Логика и рост научного знания. – С. 584 – 588; порів.: Реале Д., Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней. Т. 4. От романтизма до

наших дней. – СПб., 1997. – С. 680 – 682). Але це, як і інші джерела проблемності пропонованої вихідної аналогії, не може бути підставою відмови від неї в такій же мірі, як розуміння недосконалості перших кроків дитини не може бути дієвим застереженням проти спроб навчити її ходити. Не забуваймо до того ж, що, за мудрим свідченням Ф. Бекона, істина скоріше народжується з помилки, ніж з неясності. (Див.: Бэкон Ф. Новый Органон // Бэкон Ф. Соч. в 2-х томах. – М., 1978. – Т. 2. – С.113).

6. **Кун Т.** Структура научных революций. – С. 230.

7. Ці висновки, як на мене, добре корелюють з даними В. Муляра та В. Венгерської щодо дисертацій з політичних наук, захищених в Україні на кінець 2001 року. Дослідники відзначили, зокрема, що спеціалізовані ради з цього напрямку працюють переважно в Києві. Всього в столичних спеціалізованих радах захищено 139 кандидатських і докторських дисертацій, тобто майже 65 % від загального числа. Див. докладніше: Муляр В. І., Венгерська В. О. Аналіз докторських і кандидатських дисертацій, захищених в Україні за напрямком “Політичні науки” // Политическая наука в Украине: становление и перспективы. – Симферополь, 2002. – С. 54.

8. **Габриелян О. А.** О развитии и преподавании политической науки в Украине. – С. 6 – 7.

9. **Габриелян О. А.** Вказ. праця. – С. 11.

10. Деякі принципи та засоби політичної освіти і виховання, доречні за умов демократії, розглянуто мною у статті: Тягло О. В. Як розбудувати громадянську освіту в Україні? // Наукові записки Києво-Могилянської Академії. Політичні науки. – К., 2000. – Т. 18. – С. 84 – 90.

11. **Кун Т.** Структура научных революций. – С. 123 – 124.

12. Див.: Вказ. праця. – С. 31 – 32, 233 та ін.

13. **Габриелян О. А.** О развитии и преподавании политической науки в Украине. – С. 11 – 12.

14. **Шоркин А. Д.** Индикаторы отличия «политологии» от «Political Science» // Политическая наука в Украине: становление и перспективы. – Симферополь, 2002. – С. 18 – 32.

15. **Поппер К.** Логика и рост научного знания. – С. 63.

16. Див.: **Поппер К.** Открытое общество и его враги. Т. 2. Время лжепророков: Гегель, Маркс и другие оракулы. – М., 1992. – С. 98 – 101 и др.

17. З свого боку, В. Муляр та В. Венгерська, спираючись на вже згадуваний аналіз дисертаційних робіт, дійшли висновку як про недовершеність методологічної бази “молодої політичної науки України”, так і про практичну відсутність праць методологічного спрямування (див.: **Муляр В. І., Венгерська В. О.** Аналіз докторських і кандидатських дисертацій, захищених в Україні за напрямком “Політичні науки”. – С. 55, 62).

18. Порівн.: **Габриелян О. А.** О развитии и преподавании политической науки в Украине. – С. 12.

19. Порівн.: **Кун Т.** Структура научных революций. – С. 31 – 34 та ін.

20. Обов'язки створення веб-сайту взяли на себе професор О. Габриелян та аспірант-політолог М. Гаспарян з Таврійського національного університету. На виконання цього добровільного зобов'язання 8 серпня 2003 року електронною поштою групі фахівців було розіслане повідомлення про початок роботи сайту "Політологічний форум" з адресою www.upsa.crimea.ua.